

Professor Lauri Kettunen Soome välisministrile. Kiri*

14. jaanuar 1940

Saabudes täna rohkem kui kaks nädalat kestnud Eesti-reisilt esitan Härra Välisministrile lugupidamisega järgneva ettekande. [---]

Kindral Laidoneri kohtasin 4. jaanuari õhtul ja vestlesin temaga kaks ja pool tundi (tema kodus). Kohe alguses meenutas ta mulle juba 20 aastat tagasi öeldud sõnu, et kui Soome ja Balti riigid tahavad säilitada sõltumatust, peab nende liit olema nii tugev, et nad ei tee lepinguid võõra riigiga teisiti kui vastastikusel kokkuleppel. Seejärel kirjeldas ta olukorda, milles Eesti oli sunnitud sõlmima Venemaaga „vastastikuse abistamise lepingu”. Minu küsimusele, kas Soome valitsusega oli selles asjas ülepea nõu peetud, vastas kindral, et Soome üldine suhtumine oli – ilmselt juba pikemat aega – nii tõrjuv, et minister Elijas Erkko ei olevat isegi tahtnud Eesti Helsingi saadikut (minister Rudolf Möllerson) jutule võtta, tuues ettekäandeks hõivatuse. Veel rääkis ta, et ilmselt tahavad venelased praegu lepingust kinni pidada, aga nende edasine käitumine sõltub olukorrast, ennekoike Soome sõja arengust. Kindral arvas, et Soome maaväed suudavad venelaste rünnakutele vastu pidada, aga nende suur ülekaal õhus tekitab temas rahutust. Püüdsin ettevaatlikult suunata vestlust võimalikule aktiivsele tegevusele Eesti poolt, juhul kui olukord muutub venelastele raskeks. Seda küsimust ta ilmselt ei usaldanud puudutada. Ta rääkis ebamääraselt tundmatust tulevikust ja sellest, et väikerahvad on muutunud mängukanniks suurriikide käes, Balti riigid võidakse tema arvates igal ajal tõmmata suure sõja keerisesse. Kindral ennustas, et suur sõda tulevat väga pikaajaline, kuna see oma olemuselt polevat midagi muud kui Saksamaa ja Inglismaa võitlus maailma hegemoonia pärast. [---]

Laidoner ei soovinud ennustada Venemaa hävingut suursõtta sattudes, aga ta näis igal juhul pidavat täiesti tõenäoliseks ja Eesti seisukohalt enam kui soovitavaks, et Venemaa on valmis Soomega kokku leppima. [---]

Õhtu veetsin Eesti Välisministeeriumi protokollülema Kirotari peres. Kuulsin temalt muuhulgas, et Laidoner oli tulnud Helsingist Eesti Vabadussõja mälestuspäeval** täis usku Soome ja Eesti koostöövõimalustesse ja jõudnud nakatada seda teistelegi, kuni talle Soomest kapatäis külma vett kaela kallati. Ajalehes „Uusi Suomi” avaldati Louhivuori*** artikkel, milles Laidoneri Soomes peetud kõnet asjatundmatult ja halvustavalt kritiseeriti. Alguses oli Laidoner nõudnud, et artiklile tuleks ametlikult vastata, aga saadi vihje, et Mannerheim oli olnud mingil moel Louhivuori inspireerijaks. Laidoner olevat olnud masendatud ning käskinud jätta asi sinnapaika. Kirotar andis eriti kiitva hinnangu minister Hynnineni tegevusele. Hynninen tegevat antud olukorras kõik, mis võimalik, arusaamatuste vältimiseks ja koostöö kindlustamiseks. Edasi kinnitas Kirotar, et Päts kannatab otse füüsiliselt Eesti praeguse olukorra pärast, kuna ta peab sallima, et tema omalt maalt tõusevad õhku vene lennukid, mis pommitavad Soomet. Päts pidigi olema peaaegu voodihaige ja minagi loobusin mõttest temaga eraviisiliselt kohtuda.

Järgmisel päeval (5. jaanuaril) vestlesin kolm tundi peaminister prof. Uluotsaga tema kodus. Ta võttis mind, vana töökaaslast, väga südamlikult vastu, kinnitas alguses ja lõpus, et iga eestlane tunneb kogu hingest Soomele kaasa, ainult ametlik poliitika nõuab oma mõtete varjamist. Ta möönis – nii nagu kõik teisedki –, et venelaste pealtnäha lojaalne lepingust kinnipidamine tuleneb vaid asjaolust, et Soomet ei ole õnnestunud murda. Uluots avaldas kahetsust, et venelased kasutavad Tallinna sadamat sõjalaevade baasina, aga selle vastu olevat asjatu protestida: Vene sõjalaevadel on lepingu järgi õigus viibida Tallinna sadamas, et tuua varustust Paldiskisse, mujal olevatele laevadele ja baasvägedele, niikaua kui Paldiski sadam ei ole valmis. Ka ei salanud ta, et Vene lennukid kasutavad Eesti baase Soome pommitamiseks ja pidas loomulikuks, et soomlastel on õigus neid pommitada, „kui te ainult Jumala eest Tallinnat ei pommita”. Üldiselt kartis minister Uluots samuti kui teisedki kõige rohkem

venelaste õhurünnakuid juhul, kui Eesti nendega sõtta peaks sattuma. Sealseid venelaste baasvägesid peeti üldiselt nõrgaks ja Kaitseliitki (seda Uluots tegelikult ei ütelnud) võiks neid ehk võita, juhul kui neile piiri tagant kiiret abi ei tule.

Uluots pidas võimalikuks, et Stalin on nõus Soomega rahu tegema ja põhjendas seda nii nagu Laidoner. [---]

Tartus olin kaks päeva (6.–8. jaan.). Panin tähele, et valitsuse poliitikat arvustati ülikooli õppejõudude ja üliõpilasnoorsoo seas õige teravalt. Kurdeti, et Eestist ei pääse Soome vabatahtlikke (neid oli sinna küll läinud, aga veel rohkem oleks soovinud minna), küll õhus oli pingelist ootust, et avaneks võimalus „vabaks tegevuseks”.

Väga huvitav oli Tartus kohtuda Jaan Tõnissoniga. Rääkisime ka kaua ja paljudest asjadest, kui ta omaalgatuslikult hakkas rääkima sellest, mis vaevas teda kõige rohkem: kas Soome oleks valmis jätkama katkenud läbirääkimisi Venemaaga. [---]

Lauri Kettunen

Vikerkaar, 1990, nr. 2, lk. 65–69.

**Dokumendi on Soome Välisministeeriumi arhiivist välja selgitanud ja avaldanud ajaloolane Magnus Ilmjärv.*

*** Kindral Johan Laidoner viibis Helsingis jaanuari lõpul 1939.*

**** Oskari Vilho Louhivuori – 1918–1919 Eesti Abistamise Peakomitee esimees, mõjukas isik ajalehe Uusi Suomi toimetuses.*